

נתן אלתרמן: "זה היה בחנוכה"

נתן אלטרמן - תולדות חייו

נתן אלטרמן נולד בוורשה בשנת תר"ע - 1910 להוריו בלה ויצחק. אביו היה איש חינוך משכיל, שייסד בוורשה גן ילדים עברי. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ברחה המשפחה - תחילה לקייב ואחר כך לקישניוב - ושם עסק האב בחינוך עברי ובפעילות ציונית, ואלטרמן למד

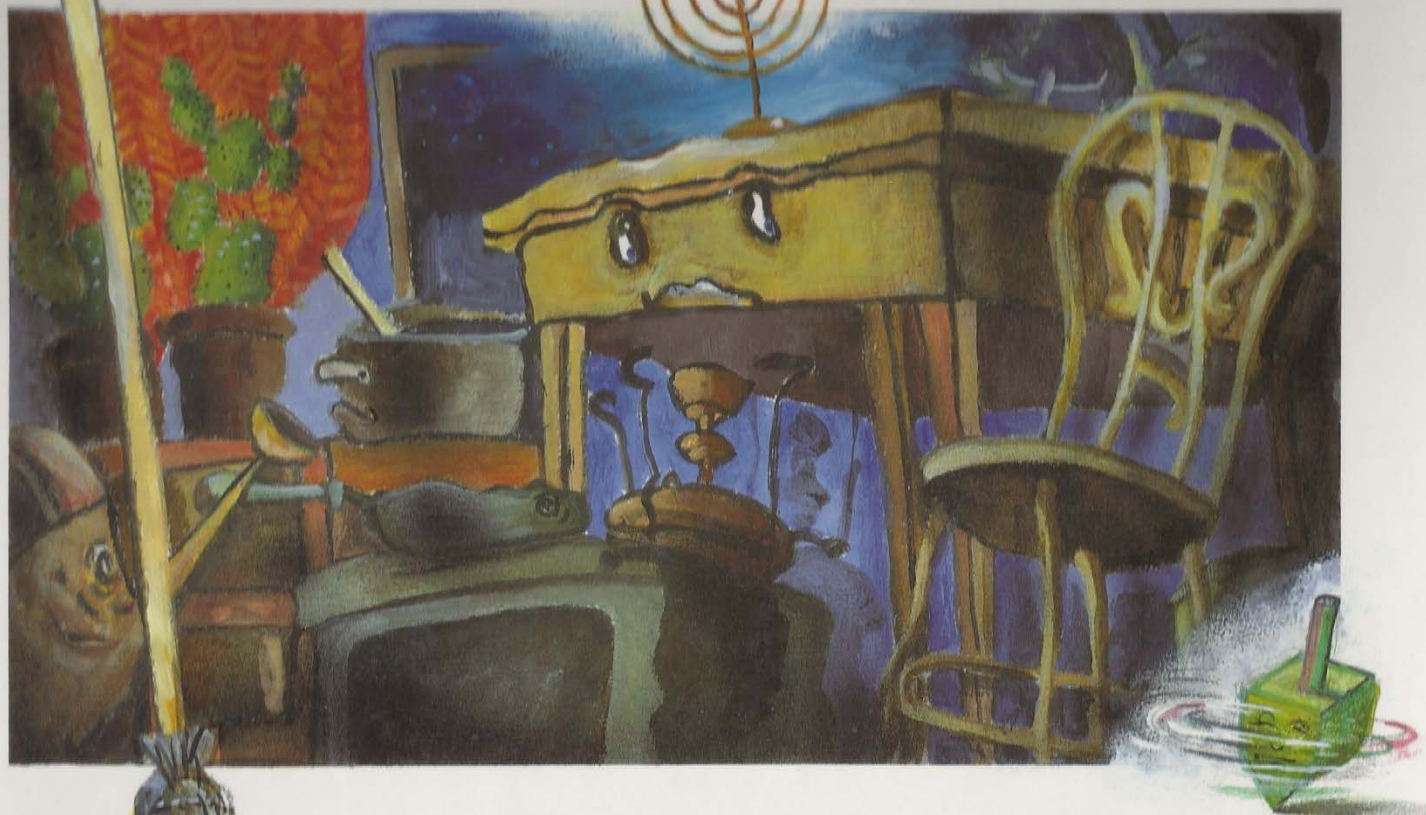
בגימנסיה העברית "מגן דוד". כשהיה בן 15, עלתה המשפחה ארצה והתיישבה בתל אביב. אלטרמן למד בגימנסיה הרצליה, ולאחר מכן נסע ללמוד בצרפת - באוניברסיטת סורבון שבפריז ובאוניברסיטה בנאנסי, שם למד אגרונומיה. עוד בהיותו בנאנסי החל לכתוב שירה, ושנה לאחר שחזר ארצה נטש את האגרונומיה והקדיש את כל זמנו לכתיבת שירה. במקביל החל לפרסם טור שירי קבוע בעיתונות: תחילה בעיתון "הארץ" - בטור "סקיצות תל אביביות" (קיץ תרצ"ד - 1934) ובטור שירי סטירי - "רגעים" - ואחר כך בעיתון "דבר". שני ספריו הראשונים - "כוכבים בחוף" (תרצ"ח - 1938) ו"שמחת עניים" (תש"א - 1941) - היו ציון דרך חשוב בתולדות השירה העברית וקבעו את מעמדו של אלטרמן כאחד היוצרים העבריים החשובים בדורו. ספר שיריו האחרון של אלטרמן, "חגיגת קיץ", יצא לאור חמש שנים לפני מותו. לצד שירה אמנותית כתב אלטרמן שירים ופזמונים, בין השאר לתיאטרונים הסאטיריים של תל אביב ("המטאטא" ו"לי-לה-לו"). כמו כן כתב שירים וסיפורים מחורזים לילדים ובהם "ספר התיבה המזמרת". בעשור האחרון לחייו כתב מחזות, ובמהלך שנות פעילותו עסק בתרגומים לעברית ממיטב ספרות העולם - מיצירות שייקספיר, מולייר וכן מספרות היידיש לילדים. במקביל לכל אלו פרסם במשך יותר מעשרים שנה מדור שירי שבועי קבוע בעיתון "דבר" - "הטור השביעי" - שבו עסק גם בשאלות מוסר וחברה ובגורלו של העם היהודי. טור שבועי זה הקנה לו תפקיד מרכזי בעיצוב דעת הקהל בימי משבר ומלחמה. אלטרמן היה מזוהה עם תנועת העבודה וערכיה, ובעקבות מלחמת ששת הימים הצטרף לקבוצה של אנשי ציבור ורוח שהקימו את התנועה למען ארץ ישראל השלמה. על שירתו ויצירתו זכה אלטרמן בפרס ישראל לשירה בשנת תשכ"ח - 1968.

אלטרמן היה דמות בולטת בחוג הסופרים והמשוררים של זמנו, שנהגו להתכנס לדיונים ספרותיים - רוויים בכוסות יין רבות - בקפה "כסית" שבתל אביב. הוא עצמו הסתפק במועט וחי בצניעות, אך היה ידוע בחיבתו לקוויאק ולטיפה המרה בכלל. אלטרמן היה נשוי לשחקנית התיאטרון רחל מרכוס, ולבתם היחידה, המשוררת תרצה אתר, הקדיש את "שיר משמר", שהתפרסם בספר שיריו האחרון. נתן אלטרמן נפטר בתאריך כ באדר ב תש"ל - 1970 בגיל 60, ונקבר בבית הקברות הישן ברחוב טרומפלדור בתל אביב.

משכיל educated
פרוץ eruption
ברחה, לברוח to escape
עסק, לעסוק to work
אגרונומיה agriculture
שירה poetry
נטש, לנטוש to abandon
הקדיש, להקדיש to devote
במקביל in parallel
טור column
קבוע steady
עיתונות journalism
סקיצות sketches
כוכבים stars
עניים poor
ציון דרך milestone
תולדות history
קבעו, לקבוע to determine
מעמדו, מעמד position
יצא לאור was published
אמנותית artistic
מחורז rhymed
תיבה מזמרת music box
עשור decade
מחזות, מחזה play
תרגום translation
מיטב the best
מדור section
עסק, לעסוק to deal with
מוסר moral
גורלו, גורל destiny
הקנה, להקנות to instilled
עיצוב formation, design
דעת קהל public opinion
משבר crisis
מזוהה identified
ערכים, ערכים values
בעקבות following
אנשי ציבור public figures
בולטת, בולט prominent
חוג circle
להתכנס to assemble
דיונים, דיון discussion
רוויים, רווי saturated
הסתפק, להסתפק to be satisfied with
צניעות modesty
חיבתו – אהבתו
טיפה המרה alcohol
נפטר passed away

דְּנִי קֶרְמֶן

נָתַן אֶל־תֶּרְמֶן

זֶה הָיָה בַּחֲנֻכָּה

אִוֹ: נִסְ גָּדוֹל הָיָה פֹה

נָתַן אֶל־תִּרְמָן

זֶה הָיָה בַּחֲנֻכָּה

אוֹ

נִסְגָּדוֹל הָיָה פֶּה

איורים: דני קרמן

MODERN HEBREW AT HARVARD, Advanced Intermediate Level, Fall Semester

זֶה הָיָה בַּחֲנֻכָּה,
 הַיְלָדִים שָׁכְבוּ לִישׁוֹן,
 הַכֶּמֶה הִיָּתָה רִיקָה,
 רַק הַבֵּהב עוֹד גַּר רֹאשׁוֹן.
 שָׁקֵט, חֹשֶׁךְ, אֵין אָדָם...
 כָּלִי הַבֵּית לְבָדָם –
 רָעָדוּ כָּלֵם בַּיָּחַד
 קֶצֶת מְקוֹר וְקֶצֶת מִפְּחָד...

הבהב, להבהב to flicker
 כלי בית household utensils

כָּל אֶחָד חָשַׁב לוֹ: מָה,
 מָה הָרוּחַ נִהְמָה?
 לָמָּה הָרָצְפָה חוֹרֶקֶת?
 מִי זֹחַל אֵלַי מִנָּגֵד?
 מִי צִפְצֵף? זֶה לֹא צָרָצֵר!
 הַצִּפְצוּף כָּל-כֶּן מוֹזֵר!..
 אוֹיָהּ, מַשְׁהוּ אֵימָה
 פֹּה יִקְרָה עַד אֹר הַיּוֹם.

נהמה, לנהום to howl
 חורקת, לחרוק to screech
 זוחל, לזחול to crawl
 צפצף, לצפצף to chirp
 צרצר cricket

זה היה בחנוכה / נתן אלתרמן

הבהב, להבהב to flicker

כלי בית household utensils

נהמה, לנהום to howl

חורקת, לחרוק to screech

זוחל, לזחול to crawl

צפצף, לצפצף to chirp

צרצר cricket

כהוגן to a great extent

מטאטא broom

בלה worn out

זקן old age

התעלף, להתעלף to faint

קץ – סוף

אומץ, אומץ bravery

ברזל iron

רועד shivering

מתוח nervous

מצב – רוח bad mood

סחבות, סחבה = סמרטוט rag, dustrag

זה היה בחנוכה,
הילדים שכבו לישון,
הכיתה היתה ריקה,
רק הבהב עוד גר ראשון.
שקט, חשך, אין אדם...
כלי הבית לבדם –
רעדו כלם ביחד
קצת מקר וקצת מפחד...

כל אחד חשב לו: מה,
מה הרוח נהמה?
למה הרצפה חורקת?
מי זוחל אלי מגג?
מי צפצף? זה לא צרצר!
הצפצוף כל-כך מוזר!...
אז, משהו אים
פה יקרה עד אור היום.

השלחן פחד כהגן,
הפסא לחש: "הצילו!"
מטאטא בלה מזקן
כבר פחד לפחד אפלו...
ובין אלה – הכלבלב
עוד מעט והתעלף.

עד אשר הגיע קץ –
השעון לבו אמץ
וקרא בקול ברזל:
– מה זה פה, לעזאזל!
זה רועד וזה מתוח
ולזה יש מצב-רוח...
מי אתם? כלים כבודים
או סחבות וסמרטוטים!

to cheer יריעו, להריע
silliness שטות
coward פחדן
specifically דוקא
to annoy להרגיז

to conduct נערוך, לערוך
חגיגה – מסיבה
שוטה – טיפש

beard זקן, זקני
נאה – יפה
with your permission ברשותכם

וַיִּתְעוֹרְרוּ כָּלֶם
וַיִּרְעוּ בְּקוֹל רֹם:
"שֶׁתֶּק טִפֵּשׁ, אֲמַרְתָּ שְׁטוּת,
בְּעֶצְמְךָ אֶתָּה סִמְרָטוּט!
רְאֵה, לֹא פִּחְדָנִים אֲנַחְנוּ,
וְלִשְׂמֵחַ לֹא שָׂכַחְנוּ
נִסְדֵּר מִשְׁחָק עָלֵינוּ,
דּוֹקָא, דּוֹקָא, לְהַרְגִּיזוּ!"

אָז אָמַר הַמַּטָּאטָא:
– נַעֲרֹךְ גַּא חֲגִיגָה
וְנִרְאֶה לוֹ לְשׁוּטָה,
אֶת מִשְׁחָק הַחֲנֻכָּה!

אֲנֹכִי זָקְנִי נָאֶה,
מַטָּאטָא אֲנִי!.. עַל כֵּן,
בְּרִשׁוּתְכֶם, הִיָּה אֶהְיָה
מִתְתִּיָּהוּ הַזָּקֵן!

Primus Stove (as small
cooking apparatus that uses
kerosene as fuel)

שלהבתיה, שלהבת ה' אש אלוהים

עציצי, עציצים plants

גיבורים, גיבור brave

חדדו, לחדד to sharpen

קוצים thorns

קרב battle

משפך funnel

שפוך pour

דמעות tears

חורבן destruction

יוונים Greeks

וְאַתָּה הַפְּרִימוֹס – דַּע,
יְהוּדָה תְּהִיָּה אַתָּה!
קוּם וְצֵא לַמִּלְחָמָה
בְּשִׁלְהַבְתֶּיהָ חֲמָה!

וְאַתֶּם הַצְּבָרִים,
עֲצִיצֵי הַגְּבוּרִים,
רַק אַתְּכֶם בָּחַר לְבִי
לְאֹחֵי הַמִּכְבִּי.
חֲדָדוּ אֶת הַקּוֹצִים,
כִּי לִקְרֹב אָנוּ יוֹצְאִים!

גַּם אַתָּה, מִשְׁפָּךְ בִּכְיֹן,
תִּפְקִידָה הוּא מִצֵּן,
שֵׁב וּשְׁפֹךְ דִּמְעוֹת כַּמִּים
עַל חֶרֶבֶן יְרוּשָׁלַיִם!

כֶּךָ הוֹסִיף הַמַּטְאֵטָא
אֶת הַתִּפְקִיד לַתֵּת,
אֶךְ סוּף סוּף הִגִּיעַ עַד
הַיּוֹנִים... וּפָה עֶמֶד!

חג חנוכה שמח

חוטף, לחטוף to grab
מכות a beating

החלטה decision
כפלים twice

נבהל, להבהל to be afraid of
צבאות, צבא army
להרביץ to beat, to hit
לחמול to have mercy

קומקומים, קומקום kettle
עקום crooked
הידד Hooray

דממה – שקט
אימה great fear
הניעו, להניע to shake

הופר, להפר to break, breach
נתקל, להיתקל to stumble
אל על – למעלה
חיש קל – מהר

אף אחד אינו חוטף,
כל אחד רוצה לבכות...
כי כלם יודעים היטב –
היגיונים קבלו מכות...

עד שבין הכסאות
באה החלטה כזאת:
אנו גבורים כפלים,
לנו יש ארבע רגלים,
האנחנו נבהל
מצבאות בני ישראל?
שמאל ימין, ימין ושמאל,
להרביץ ולא לחמל!

או נשאו הקמקומים
אפיהם העקמים
והכסאות הריעו:
הי, הידרד! פילים הגיעו!
מעכשו איש לא יכנו,
עד עולם יחי מלכנו!...

מי המלך,
מי?

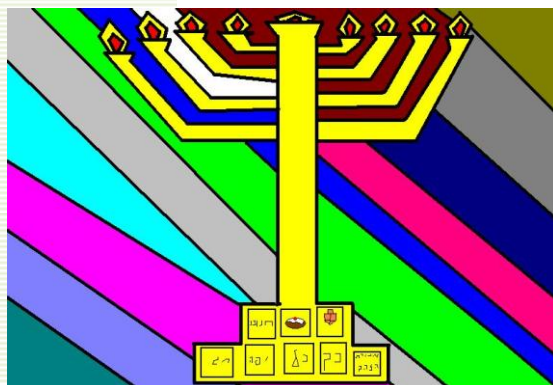
דממה!
על כלם נפלה אימה
וכלם ראשם הניעו:
– אנטיוכוס לא אני הוא!

המשחק כמעט הופר,
כי בלי מלך רע ומר!
אך הפיל פתאם נתקל
בכלבלב בקצה החדר,
הרימו אל על חיש קל
וקרא: הכל בסדר!

לילל, לילל to whine
 להתחמק, להתחמק to avoid
 להתפתל, להתפתל to squirm
 לשרוט לשרוט to scratch
 לנשוך לנשוך to bite
 מאומה – שום דבר
 הועיל – עזר
 להתרגז, להתרגז to be upset with
 לברוח לברוח to run away
 לקשור, לקשור to tie

זעמי, זעם – כעס
 תוסיף – תמשיך
 להציק להציק to annoy
 נבלה, נבלה carcass
 להציג להציג to display

לשווא לשווא for nothing
 בין רגע בין רגע in a moment
 להתהפך, להתהפך to turn over

הכלבלב בכה, ילל,
 התחמק והתפתל,
 גם גסה לשרט, לנשוך,
 אך מאומה לא הועיל.
 – שתק פחדן, עלה ומלך!
 התרגז עליו הפיל –
 אם לברח תנסה
 יקשרוך לכסא!...

כאשר הוכן הכל
 יהודה קרא בקול:
 אנטיכוס הזהר,
 זעמי כאש בוער,
 אם תוסיף עוד להציק
 לעירי, לירושלים,
 את נבלת גופך אציג
 לחיה ולעוף שמים!

אז בכה הכלב: – אמא,
 מה עשיתי לו לפרימוס?
 הן כלבלב קטן אני
 ולא מלך יוני!

הכלבלב בכה לשוא,
 כי פתאם התחיל הקרב
 ובן רגע התהפך
 הכסא על המלך.

יסוד foundation
תפחות rafters, roof beams
רינה – שירה
אנחות sighs

חרבו, חרב sword
גוזר cuts
שד משחת demon (expression meaning cunning)
בלורית forelock
לוהטת burning
רותחת boiling
מרעים – צועק
אמיץ fearless
הבו רווח make space
פרצו, לפרוץ to burst into
טבח massacre
יפיל, להפיל to overthrow
יכריע, להכריע to subdue

כָּל הַבַּיִת הִתְמַלָּא
מִן הַיְסוּד עַד הַטַּפְחוֹת,
קוֹל שְׂמִיחָה וְקוֹל יֵלֶל,
קוֹל רִנָּה וְאַנְחוֹת!

יְהוּדָה חָרְבוּ מוֹרִיד
וְגוֹזֵר כְּשֵׁד מִשְׁחָת.
מִתְעוֹפֶפֶת הַבְּלוּרִית
וְלוֹהֶטֶת וְרוֹתַחַת...

גַּם הַמַּטְאֵטָא מַרְעִים:
– בְּנִי, אֲתָה גְבוּר אַמִּיץ!
בּוֹאוּ, בּוֹאוּ, בַּחוּרִים,
עַל הַמֶּלֶךְ לְהִרְבִּיץ!
כָּכָה, כָּכָה, הִבּוּ רוּחַ,
הַפִּילִים פָּרְצוּ לַטֶּבַח,
עוּרוּ, עוּרוּ, מִי יִפֹּל
מִי יִכְרִיעַ אֶת הַפִּיל?

mess ערבוביה
confusion בילבול
chest חזה

smart נבון
camp מחנה
פיקח – נבון, חכם

retreated נס – ברח
דרור – חופש

reclined, laid התפרקד, להתפרקד
victory נצחון

וּתְקוּם עֲרֻבִיָּה,
מִן בְּלִבּוֹל שְׁכָזָה,
לֹאשׁ בְּרֹאשׁ, יָד בְּיָד,
וְחֻזָּה מוֹל חֻזָּה!

רַק אֶחָד – הַסְּבִיבוֹן
הַסְּתוֹבֵב כֹּה וְכֹה,
וּבְחֵן כְּנָבוֹן
מִחֲנֵה וְכֹחוֹ...
כִּי חָשַׁב לוֹ הַפִּקֵּחַ:
מִי הַלֵּילָה יִנָּצֵחַ?
אֲחֻכָּה נָא עַד הַסּוֹף,
אֲזִי אֲדַע לִבְחֹר בְּטוֹב!

אֶךְ הִנֵּה, מִחֲנֵה
הַיּוֹגִים נִסְּ לְאַחֹר...
יְהוּדָה קָרָא: הִידָד,
חֲפֹשׁ לָנוּ, אֹר וּדְרוֹר!

אֲזִי עָמַד הַסְּבִיבוֹן,
הַתְּפַרְקֵד עַל גִּבּוֹ
וְקָרָא: נִצָּחוֹן!
נִסְּ גָדוֹל הָיָה פֹּה!

גם גדול היה פה / נתן אלתרמן

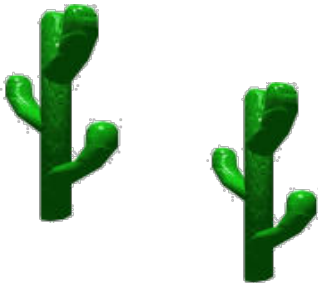

מספר: זה היה בחנוכה, הילדים שכבו לישון
הפיתה הייתה ריקה, רק הקהב עוד נר ראשון.
שקט, חושך, אין אדם... כלי הבית לבדם -
רעדו כולם ביחד קצת מקור וקצת מפחד...

משפך: מה הרוח נהמה?
שולחן: למה הריצפה חורקת?
צבר1: מי זוחל אלי מנגד?
מי צפצף?

פיסא1: זה לא צרצר! הצפצוף כל כך מוזר!...
קומקום: אוי, משהו איום פה יקרה עד אור היום.

מספר: השולחן פחד פהוגן, הכיסא לחש:
פיסא2: "הצילו!"

מספר: מטאטא בלה מזוקן כבר פחד לפחדו אפילו....
ובין אלה - הכלבלב עוד מעט והתעלף.
עד אשר הגיע קץ - השעון ליבו אימץ
וקרא בקול ברזל:

שעון: מה זה פה לענאזל?
זה רועד וזה מתים ולזה יש מצב רוח...
מי אתם? כלים פבונים או סחבות וסמרטוטים?!

מספר: ויתעוררו כולם ויריעו בקול רם:
כולם: "שתוק טיפש אמרת שטות,
בעצמה אתה סמרטוט!
ראה, לא פחדנים אנחנו, ולשמוח לא שכחנו
נסדר מעגל עליו, דוקא, דוקא, להרגיז!"

מספר: אז אמר המטאטא:
מטאטא: נערוף נא חגיגה ונראה לו לישוטה,
את משחק החנוכה!
אנוכי זקני נאה, מטאטא אני!... על פן,
ברשותכם היה אהיה מתייתוהו הזקן!

ואתה הפרימוס - דע:
יהודה תהיה אתה!
קום וצא למלחמה בשלהבתיה חמה!
ואתם הצפרים, עצצי הגיבורים,

רק אתכם בחר לבי לאחי המכבי.
סדדו את הקוצים, כי לקרב אנו יוצאים!
גם אתה, משפך בכין, תפקידך הוא מצוין,
שב ושפוך דמעות פמים על חורבן ירושלים!

מספר: כך הוסיף המטאטא את התפקידים לתת,
אך סוף סוף הגיע עד הנונים... ופה עמד!

מספר: אף אחד אינו חוטר, כל אחד רוצה לבכות...
כי כולם יודעים היטב - הנונים קיבלו מכות...
עד שבין הפיסאות באה החלטה כזאת:

פיסאות: אנו גיבורים כפליים,
לנו יש ארבע רגליים, האנחנו נבהל מצבאות בני
ישראל?
שמאל ימין, שמאל ימין, להרביץ ולא לחמול!

מספר: אז נשאו הקומקומים אפיהם העקומים
והפיסאות הריעו:

פיסאות: הי הידד! פילים הגיעו!
מעכשיו איש לא יבנו, עד עולם יחי מלכנו!...

מספר: מי המלך,
מי?

דממה! על כולם נפלה אימה
וכולם ראשם הגיעו:

כולם: אנטיוכוס? לא אני הוא!

מספר: המשחק כמעט הופר, כי בלי מלך רע נמר!
אך הפיל פתאום נתקל בכלבלב בקצה הסדר,
הרימו אל על חיש קל וקרא:

קומקום: הכל בסדר!

מספר: הכלבלב בכה, ילל, התחמק והתפתל
גם ניסה לשרוט, לנשוף,
אך מאומה לא הועיל.

קומקום: שתוק פתדן, עלה ומלוד!

מספר: התרגז עליו הפיל:

קומקום: אם לברוח תנסה יקשרוך לפיסא!...

מספר: כְּאֶשֶׁר הוּכַן הַכֵּל יְהוּדָה קָרָא בְּקוֹל:
פְּרִימוֹס: אֲנִטְיוֹכּוֹס הַזֶּהָר,
 וְעָמִי כְּאֵשׁ בּוֹעֵר, אִם תּוֹסִיף עוֹד לְהַצִּיק
 לְעִירִי, לִירוּשָׁלַיִם, אֶת נִבְלַת גּוֹפֶה אֲצִיג
 לַחֲיָה וּלְעוֹף שָׁמַיִם!

מספר: אֵז בָּכָה הַכָּלָב:
כָּלְכָלָב: אָמָא, מָה עָשִׂיתִי לוֹ לְפְרִימוֹס?
 הֵן כָּלְכָלָב קָטָן אָנִי וְלֹא מָלָךְ יְנוּנִי!

מספר: הַכָּלְכָלָב בָּכָה לִשְׁוֹא,
 כִּי פִתְאוֹם הִתְחִיל הַקָּרָב וּבֶן רָגַע הִתְהַפֵּךְ
 הַפִּסָּא עַל הַמּוֹלָךְ.

כָּל הַבֵּית הִתְמַלֵּא מִן הַיִּסּוּד עַד הַטְּפָחוֹת
 קוֹל שְׂמִיחָה וְקוֹל יֵלֶל, קוֹל רִינָה וְאַנְחוֹת!

יְהוּדָה חָרְבוּ מוֹרִיד וְגוֹזֵר כְּשֵׁד מִשְׁחָת.
 מִתְעוֹפֶפֶת הַבְּלוּרִית וְלוֹהֶטֶת וְרוֹתַחַת..
 גַּם הַמְטָאטָא מֵרַעִים:

מְטָאטָא: בְּנִי, אַתָּה גִּיבּוֹר אֲמִיץ!
 בּוֹאוּ, בּוֹאוּ, בַּחּוּרִים, עַל הַמָּלָךְ לְהַרְבִּיץ!
 כָּכָה, כָּכָה, הָבוּ רוּחַ, הַפִּילִים פָּרְצוּ לַטֶּבַח
 עוֹרוּ, עוֹרוּ, מִי נְפִיל? מִי יִכְרִיעַ אֶת הַפִּיל?

מספר: וּתְקוּם עֲרֻבִיָּה, מִן בִּלְבּוֹל שְׂכָנָה,
 רֹאשׁ בְּרֹאשׁ, יָד בְּיָד, וְחֲזָה מוֹל חֲזָה!
 רַק אֶחָד – הַסְּבִיבּוֹן הַסְּתוּבָב פֶּה נָכָה
 וּבָחֵן כְּנָבוֹן מַחְנָה וְכוּחַ..
 כִּי חָשַׁב לוֹ הַפִּיקֶח:
סְבִיבוֹן: מִי הַלֵּילָה יִנָּצֵחַ?
 אֶחָדָה נָא עַד הַסּוּף, אֵז אֲדַע לְבַחֵר בְּטוֹב!

מספר: אֵךְ הִנֵּה, מַחְנָה הַיְּנוּנִים נָס לְאַחֹר.....
 יְהוּדָה קָרָא:
פְּרִימוֹס: הִיָּדָד, חוֹפֶשׁ לָנוּ, אוֹר וְדִרְוֹר!

מספר: אֵז עָמַד הַסְּבִיבוֹן, הִתְפַּרְקַד עַל גְּבוּ
 וְקָרָא:
סְבִיבוֹן: נִיצַחוֹן!
 גַּם גְּדוֹל הָיָה פֶּה!